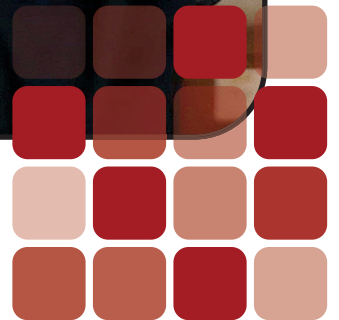

SURİYE'DE RUSYA-İRAN REKABETİNİN BOYUTLARI

SAMİR ALABDULLAH

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مرکز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2020

Bu çalışmaya ait içeriğın telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ISBN : 978-605-06852-3-7

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adresi : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sok. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20 Faks: +90 (312) 430 39 48

Email : info@orsam.org.tr

Fotoęraflar : Anadolu Ajansı AA

SURİYE'DE RUSYA-İRAN REKABETİNİN BOYUTLARI

Yazar Hakkında

Dr. Samir Alabdullah

2007'de Halep Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun olmuştur. Yüksek lisansını Mısır Ayn Şems Üniversitesi'nde "Osmanlı Fethinden II. Selim Döneminin Sonuna Kadar (1516-1574) Halep" başlıklı teziyle 2012 yılında tamamlamıştır. Doktora derecesini 2015 yılında "1908-1918 İttihat ve Terakki Hükümeti Bağlamında Levant' taki Siyasi Durumlar" başlıklı teziyle Mısır Ayn Şems Üniversitesi'nden almıştır. Mevcut durumda Konya Selçuk Üniversitesi'nde Modern Tarih Bölümü'nde "1742- 1850 Osmanlı Arşivi'nde Halep" isimli tez çalışmasıyla ikinci doktorasını yapmaktadır. "Suriye'deki yüksek öğrenim" konusunda Cambridge Üniversitesi ile ortak yürüttüğü araştırma dahil olmak üzere yayınlamış pek çok araştırması bulunmaktadır. Sheffield Üniversitesi ile elektronik eğitim kursları düzenlemiştir. "Konsolosluk ve Diplomatik İlişkiler Müşaviri" ünvanına sahiptir. 2017-2019 yılları arasında Konya Necmeddin Erbakan Üniversitesi'nde görev yapmıştır. Arapça, Türkçe ve İngilizce bilmektedir. Alabdullah, halihazırda Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM) bünyesinde Levant Çalışmaları Uzmanı olarak görev yapmaktadır.

Mart 2020

İçindekiler

Giriş.....	3
Suriye’de Rusya-İran Rekabeti Alanları	3
Askeri Gerginlikler	5
<i>Halep</i>	6
<i>Şam</i>	7
<i>Doğu Bölgeleri</i>	7
<i>Hama</i>	8
<i>Der’a ve Güney Suriye</i>	9
<i>Humus</i>	9
<i>Suveyde</i>	10
Siyasi Çekişme.....	10
Ekonomik Alanda Rekabet	11
Kültürel ve Toplumsal Alanda Rekabet	14
Sonuç	15

Giriş

Rusya ve İran’ın Suriye iç savaşında Esad rejimine destek verme noktasında ortak tavır sergilemelerine rağmen, iki ülke arasında Suriye’deki hedeflerin farklılaşması nedeniyle rekabet görülmeye başlamıştır. Aslında, iki ülke ortak hedef zemininde Suriye’ye müdahale etmemiştir. İran’ın Suriye’ye yönelik müdahalesinin ardında bölgesel hegemonya arzusu yatmaktadır. İran’ın “Şii Hilali” denilen projesi kapsamında Irak üzerinden Suriye ve Lübnan’a kadar uzanan bölgede Akdeniz sahiline ulaşma isteği vardır. İran bu güvenli hat ile bölgedeki hegemonyasını kuvvetlendirmek istemekte, bu hattın güvenliğini sağlamak için araç olarak demografik mühendislik çabası içine girmektedir. Aynı zamanda İran, Avrupa’ya bağlantı noktasında bu projenin ekonomik bir işlev görmesini de hedeflemektedir. Akdeniz sahilinde bir askeri güç konuşlandırmaya ihtiyaç duyan İran, askeri, dini ve hatta ekonomik hegemonyası açısından kritik gördüğü Suriye’yi kontrol altında tutmak istemektedir.

Rusya ise Suriye’yi uluslararası sahaya yeniden girmenin yolu olarak görmektedir. Bu yüzden Suriye dosyasına hükmetmek ve çıkarlarına hizmet eden bir siyasi çözüm dayatmak istemektedir. Rusya ile Suriye arasında çok uzun yıllardır yakın bir ilişki süregelmiş, ikili ilişki daha çok ekonomik ve askeri iş birliğine dayanmıştır. Rusya, Suriye’deki savaşın ilk yıllarında gönderdiği silahlarla lojistik destek sağlayarak, diğer yandan uluslararası güçlerin Suriye’ye ilişkin kararlarını engellemek için BM Güvenlik Konseyi’nde veto hakkı kullanarak rejime diplomatik ve siyasi yardım sağlamış, 2015 yılı sonlarında başladığı askeri müdahaleyle rejime verdiği desteği farklı bir aşamaya taşımıştır. Bu müdahale, sahadaki dengeyi rejim lehine değiştirmiş ve rejimin muhalefet eliyle yıkılmasını önlemiştir. Böylelikle, rejimin zayıflığı sayesinde onun üzerinde siyasi ve ekonomik baskı kurarak

hedefine ulaşmaya çalışmıştır. Rusya böylelikle Akdeniz’e kıyısı olan Arap ülkelerinde kaybettiği askeri üslerinin boşluğunu Suriye’de askeri nüfuzunu kurarak doldurmaya çalışmıştır. Bu sebeple Rusya’nın Suriye’ye müdahalesini Batı ile mücadele stratejisi kapsamında düşünmek gerekmektedir. Rusya, Suriye kartını elinde bulundurarak, uluslararası arenada önemli bir rol üstlenmeye çalışmaktadır. Rusya’nın Suriye’ye askeri müdahalesinin diğer bir hedefi Rus savunma sanayiinin reklamını yapmak ve yeni silah sistemlerini denemektir. Bazı Rus yetkililer, yaptıkları çeşitli açıklamalarda bu duruma dikkat çekmiştir.

Rusya ve İran arasında çekişme olduğuna dair iddialar, Beşar Esad’ın Mayıs 2018’de Soçi’yi ziyaret etmesiyle başlamıştır. Vladimir Putin, bu ziyarette İran’a bağlı milisler dahil Suriye’deki bütün yabancı silahlı güçlerin ülkeden çıkarılması gerektiğini söylemiştir.

Suriye’de Rusya-İran Rekabeti Alanları

Rusya’nın Suriye’ye askeri müdahalesi, “Astana Süreci” olarak bilinen bir müzakere süreciyle sonuçlanmıştır. Bu sürecin garantör ülkeleri Rusya, Türkiye ve İran’dır. Astana süreci, Suriye’deki çatışmaların seviyesinin düşürülmesi ve siyasi çözüme zemin hazırlanması gibi açılardan katkı sunmuştur. Ancak bu süreç BMGK tarafından Suriye’ye ilişkin alınan 2254 sayılı kararın

alternatifi olma noktasında başarısız olmuştur. Bu durum kapsamlı siyasi çözüm fırsatını geriletmiştir. Rusya’nın bu tutumu Suriye’deki İran varlığını baskı altına alma ve Suriye’nin askeri ve güvenlik kurumlarını düzenleme hamlesiyle paralel ilerlemektedir.

Rusya ve İran arasında çekişme olduğuna dair iddialar, Beşar Esad’ın Mayıs 2018’de Soçi’yi ziyaret etmesiyle başlamıştır. Vladimir Putin, bu ziyarette İran’a bağlı milisler dahil Suriye’deki bütün yabancı silahlı güçlerin ülkeden çıkarılması gerektiğini söylemiştir. Aynı zamanda, Rusya’nın ABD ile anlaşmak suretiyle İdlib’de ateşkesi kabul etmesi de İran tarafından itirazla karşılanmıştır. İran, ateşkesi itiraz etmiş ve Esad rejimine İdlib’e yönelik saldırılarında destek vererek ateşkesi bozmaya çalışmıştır. Rusya, aynı zamanda İran’ın Suriye’deki etkisinin sınırlandırılmasına karşılık Suriye’nin yeniden Arap Birliği’ne kabul edilmesi için bazı Arap ülkeleriyle müzakerelere girişmiştir. Ancak bu hamlesi ABD’nin baskıları sonucunda başarısız olmuştur. Böylelikle İran ile Rusya arasındaki anlaşmazlıklar, ABD ile Rusya arasında İran’a ilişkin müzakereler yapıldığı haberleri üzerine derin-

leşmiştir. İran, Suriye’de kurduğu nüfuzun aleyhine işleyecek bir çözümün dayatılmasından çekinmektedir.

İran, Suriye’deki mevzilerini hedef alan saldırılarda Rusya’yı İsrail ile koordinasyon kurmakla suçlamaktadır. İsrail saldırılarının artması nedeniyle bazı Suriyeli subaylar, İran’a bağlı milislerin Suriye ordusuna ait üslere girmesini istememektedir.

Rusya ile İran arasında İsrail ile ilişkiler noktasında da ihtilaflar bulunmaktadır. İsrail, İran’ın Suriye’deki varlığını kendisine yönelik bir tehlike olarak görmektedir. Rusya ise bir yandan İran ile sahada işbirliği yaparken, diğer yandan İsrail’e Suriye’deki İran hedeflerini vurma izni vererek iki taraf arasında denge kurmaya çalışmıştır. İran, Suriye’deki mevzilerini hedef alan saldırı-

larda Rusya’yı İsrail ile koordinasyon kurmakla suçlamaktadır. İsrail saldırılarının artması nedeniyle bazı Suriyeli subaylar, İran’a bağlı milislerin Suriye ordusuna ait üslere girmesini istememektedir.

İran, Rusya ile Türkiye arasındaki işbirliğinden ve kendisi sahada kayıplar verirken bu iki ülkenin Suriye’de çözüm sürecine liderlik etmesinden rahatsızlık duymaktadır. Rusya ile İran arasında Kürtlerin desteklenmesi konusunda da ihtilaflar vardır. Rusya, Kürtleri IŞİD ile mücadelede ve rejime baskı yapma konusunda bir araç olarak görürken, İran Kürtlerin gelecekte kendisine karşı bir baskı kartı olarak kullanılması ihtimalinden çekinmektedir. İran Kürtlerin Suriye’deki ayrılıkçı faaliyetlerinin İran’a sıçramasından da çekinmektedir.

İran’ın Suriye ordusu ve siyasi karar alma mekanizması üzerindeki etkisi oldukça artmıştır. Bunu başta Esad’ın kardeşi Mahir Esad olmak üzere, kendisine bağlı bir kesim oluşturarak ve kendi desteklediği milis gruplar üzerinden gerçekleştirmektedir. İran bu yöntemle Lübnan’da Hizbullah ve Irak’ta Haşd-i Şabi tecrübesini Suriye’de tekrarlamayı hedeflemektedir. Açık kaynak bilgilerine göre, Suriye’de İran’a bağlı militanların sayısı 15 bini geçmektedir. Söz konusu militanlar, Suriye ordusuna entegre edilmek üzere eğitilmiştir. Bu da İran’ın Suriye’de kalıcı olmak istediğini göstermektedir. İran bu milislerin Suriye ordusuna katılmasını isterken, Rusya bunu reddetmekte ve kendi askeri nüfuzuna tehdit olarak görmektedir. Buna karşılık Rusya, Suriye ordusunun ıslah edilmesini istemiştir. Bu kapsamda ordu içerisindeki yolsuzluklarla mücadele edilmesi amacıyla bir denetim komitesi kurmuştur. Aynı zamanda Rus askerleri de Suriye askeri üslerini denetlemektedir. Rusya, rejimin askeri ve siyasi yapısını çıkarlarına uygun bir şekilde korumak istemektedir. Özellikle Suriye’nin elit birimi olarak görülen Kaplan Kuvvetleri’nin komutanı “Nemr”

(Kaplan) lakaplı Süheyl el-Hasan, Rusya’nın Suriye’deki adamı olarak görülmektedir. Rusya, İran’a bağlı milis grupları dengelemek ve onlarla mücadele edebilmek için Beşinci Tugay adı verilen bir askeri güç de oluşturmuştur. Der’a’da ise benzer amaçla Altıncı Tugay’ı kurmayı düşünmektedir.

İran’ın Suriye’deki varlığı güçlü bir meşruiyete dayanmamakta hatta bazen İran, Suriye’deki varlığını inkar ederek, sadece askeri danışmanlıkla yetindiğini iddia etmektedir. Rus yetkililer de İranlıları müttefik olarak görmediklerine dair açıklamalar yapmıştır. Rusya Dışişleri Bakanı Yardımcısı Sergei Ryabkov, bir açıklamasında, “Ruslar ve İranlılar, Suriye’de birlikte çalışıyor ancak müttefik değiller” demiştir. Suriye’deki yabancı güçlerin çekilmesini organize etmek ve nihai barışı sağlayacak bir mekanizma kurmak için ortak bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Rusya belli açılardan İran’ın Suriye’deki varlığından faydalanmış olsa da askeri çatışmaların azalması ile bu ihtiyacı azalmaktadır. Suriye’deki İran etkisi Rusya açısından giderek soruna dönüşmektedir. İran’ın Suriye’deki varlığı bölgesel ve uluslararası çapta rahatsızlıklara yol açmaktadır. İran’a ait askeri mevzilerin vurulması Rusya ve İsrail’in ortak çıkarı haline gelmiştir ve iki taraf arasındaki koordinasyon seviyesi oldukça yüksektir.

a. Askeri Gerginlikler

Suriye’deki Rusya ve İran’a bağlı silahlı kuvvetler arasında zaman zaman çatışmalar yaşanmıştır. Ancak bu çatışmalar sınırlı çapta ve coğrafi olarak sınırlı alanda olmuştur. Çatışmaların temel itici gücü gruplar arası çıkar farklılıklarıdır. Çatışmalar özellikle her iki tarafa bağlı güçlerin konuşlu olduğu alanlarda yaşanmıştır. Bu çatışmalar çoğunlukla Halep, Deyr ez Zor ve Der’a’da görülmüştür. Aşağıda iki taraf arasında şu ana kadar yaşanan askeri çatışmalar sıralanmıştır.

Halep

Rusya, Halep’in tamamını kontrol altına alıp İran’ı buradan uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Ancak iki taraf arasında İran lehine büyük bir güç farkı vardır. Son olarak 2019 yılının Mayıs ayının sonunda Rusya’ya bağlı güçler Halep uluslararası havalimanını işgal etmiş ve İran destekli milislerden havalimanını terk etmesini istemiştir. İran destekli grupların bu talebi reddetmesi sonrasında Rusya destekli güçler güç kullanarak havalimanında kontrolü sağlamaya çalışmış ve taraflar arasında çatışma yaşanmıştır. Aynı şekilde Halep’in Halidiyye semtinde de iki taraf çatışmış ve sonucunda iki taraftan bazı militanlar ölmüş bazıları da yaralanmıştır.

Sonrasında Rusya ve İran’a bağlı milis güçler arasında şehir merkezindeki el-Hamidiyye mahallesinde çatışmalar yaşanmıştır. Rusya çatışmaların neticesinde bütün militanlarını helikop-

terlerle bölgeden çekmiş ve kendisine bağlı güçlerden İdlib ve Hama operasyonu tamamlanana kadar İran ile gerilimi artırmamalarını istemiştir.

Taraflar arasında Halep’in kuzeydoğusunda bulunan ve nüfusunun büyük çoğunluğunu Şiiilerin oluşturduğu Nubl ve Zehra beldelerinde de çatışmalar yaşanmıştır. Rusya, buradaki İran’a

Suriye’nin doğusundaki Deyrez Zor şehrinde ilk gerginlik Rusya bağlantılı Ulusal Savunma Birlikleri ile İran’a bağlı militanların, birbirine yönelik karşılıklı tutuklama operasyonları ile yaşanmıştır.

bağlı militanlara bölgeyi terk etme talimatı verirken söz konusu militanlar bunu reddetmiştir. Rusya, bölgenin kontrolü için polis gücü ve Beşinci Tugay’a bağlı militanları Nubl ve Zehra’ya göndermek istemektedir.

Suriye resmi haber ajansı SANA, Haziran 2019’da Halep’in güneyindeki el-Vudeyhi beldesinin bombalandığını bildirmiştir. Bombardıman sonucunda 12 sivil yaşamını yitirirken, 15 sivil yaralanmıştır. Rejim, her zaman olduğu gibi muhalifleri suçlasa da Hmeymim askeri üssünden yapılan açıklamada, İran’a bağlı militanlar suçlanmıştır. Bu açıklama iki taraf arasındaki ihtilafları daha fazla gün yüzüne çıkarmış ve aynı zamanda Rusya’yı muhalefete karşı rejimin iddialarını yalanlamaya itmiştir.

Şam

Rusya, halkı rahatsız ettiği ve sivillerden zorla vergi aldığı gerekçesiyle Şam’daki otoyollarda bulunan askeri noktalarının kaldırılmasını talep etmiştir. Ancak başta Dördüncü Tugay olmak üzere İran’a bağlı milis güçler, Rusya’dan gelen bu emre uymamıştır. İran destekli güçler tersine 43 yeni kontrol noktası kurma yoluna gitmiştir.

Doğu Bölgeleri

Deyr ez Zor’da Rusya ve İran arasındaki çekişmeler, diğer bölgelere nazaran daha erken başlamıştır. Suriye’nin doğusundaki Deyr ez Zor şehrinde ilk gerginlik Rusya bağlantılı Ulusal Savunma Birlikleri ile İran’a bağlı militanların, birbirine yönelik karşılıklı tutuklama operasyonları ile yaşanmıştır. Bu çekişmeler, özellikle 2017 yılında kente yönelik kuşatmanın kırılması için yapılan operasyonlarda kendini göstermiştir. IŞİD terör örgütüne karşı mücadelede belirleyici rol oynayan Rusya’ya bağlı kuvvetler bu çatışmalarda sadece kendi lehine bir propaganda yapılması amacıyla İran ve Hizbullah’a bağlı basın

kuruluşlarının el-Meyadin beldesine girişini engellemiş, buna karşılık sadece Rus resmi kanallarının yayın yapmasına izin vermiştir. 2018 yılında bölgedeki çatışmaların şiddeti artmıştır. Bu dönemde iki tarafa bağlı kuvvetler arasında karşılık suikast ve tutuklama olayları yaşanmıştır. Bu olayları Fırat Nehri’nin kuzey ve güney kesimleri arasındaki nehir geçitlerinde bulunan stratejik noktalardaki çatışmalar izlemiştir. Rusya, Deyr ez Zor şehir merkezine yakın kırsal bölgede bulunan el-Şamitiyye ve el-Cenine gibi beldeleri ve söz konusu nehir geçitlerini kontrol etmeye çalışmıştır. Zira bu geçitlerde kaçakçılık faaliyetleri yapılmaktadır.

Esad rejimi, 2017 yazında İran’dan Haseke’de “Suriye Haşdi Şabisi”ni kurması için girişimlerde bulunmuştur. Irak sınır üçgeninin ele geçirilmesi ve İran’a bağlı militanlarla çekişme içine girecek Beşinci Tugay gibi yapıların bölgeye girişini engellemek amacıyla kurulmak istenen bu örgütün 40 bin savaşıdan oluşması düşünülmüştür. İran’a bağlı militanlar sonrasında Irak sınırında bulunan el-Bukemal ve el-Meyadin beldelerinden Rusya’ya bağlı Beşinci Tugay’ı çıkarmayı başarmıştır. Bu bölgeler, İran’a bağlı militanların ana kontrol bölgeleri olarak bilinmektedir.

Bölgede Rusya’ya ait hedeflere yönelik düzenlenen en önemli saldırılar, Ekim 2017’de Suriyeli komutan İsam Zehraddin ve Haziran 2018’de bir Rus subayının öldürülmesi olmuştur. Bu suikastlardan İran sorumlu tutulmuştur. Rusya’ya bağlı kuvvetler, bu suikastlara cevap olarak İran’a bağlı onlarca militanı tutuklamış ve özellikle İran açısından büyük önem taşıyan el-Bukemal bölgesinin yoğun IŞİD saldırılarına maruz kaldığı bir dönemde, İran’a bağlı militanlara hava desteği sağlamayı reddetmiştir. İran, el-Bukemal’i Akdeniz’e giden yolda bir köprü olarak görmektedir. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Rusya, bölgeye askeri güç ve Ulusal Savunma Birlikleri’ni göndermiştir.

İran Devrim Muhafızlarına (DMO) bağlı kuvvetler, 19 Nisan 2019’da Deyr ez Zor’un el-Meyadin beldesinde Rus Askeri Polislerine ait bir konvoyu durdurmuştur. Taraflar arasında yaşanan sözlü sataşma silahlı çatışmaya dönüşmüştür. Çatışmalar sonucunda DMO’ya bağlı iki unsur öldürülürken, 4 Rus Askeri Polisi yaralanmıştır.

Rusya, kendisine bağlı olan Beşinci Tugay’ın yanı sıra, bölgede kendi askerleri ve askeri polisleri ile Esad rejimi ordusuna bağlı unsurları kullanmaktadır. İran ise yerel Şii militanlar, Liva el-Bakr gibi yabancı Şii milis gruplar ve el-Hatla ile Marabit beldesinden Şiilerin oluşturduğu askeri grupları kullanmaktadır. Ayrıca, Lübnan Hizbullah’ı ile Afganistan ve Irak’tan gelen Şii militanlar da bölgede varlıklarını sürdürmektedir.

Hama

Hama’da Rusya ve İran’a bağlı güçler arasındaki mücadele, İranlıların ve Dördüncü Tugay’ın Rusya’dan gelen kenti boşaltma ve kontrolünü Rusya’ya bağlı militanlara devretme talimatına uymaması üzerine başlamıştır. 2019 yılının Nisan ayında, Hama’nın kuzeyindeki Sehl el-Gab bölgesinde ve rejim güçleri ile muhalif gruplar arasındaki çatışma hattına yakın Kalatu’l Madik beldesi yakınlarında, Rusya ve İran’a vekalet eden militanlar arasında çatışma yaşanmıştır. Bu çatışma, rejim güçlerinin muhaliflerden ele geçirdiği gıda desteği yolu ve bölgeden göç eden sivillerin geride bıraktığı evler nedeniyle yaşanmıştır. Çatışmanın tarafları İran’a bağlı Dördüncü Tugay, Esad rejimi kuvvetleri ve Ulusal Savunma Güçleri ile Rusya’ya bağlı içinde rejim güçleri ve daha önce yapılan anlaşmayla rejim saflarına geçen eski muhaliflerin bulunduğu Süheyl el-Hasan liderliğindeki Beşinci Tugay yer almaktadır. Rusya tarafından Suriye’nin güneyindeki Der’a’dan getirilen Beşinci Tugay militanları, İran’a bağlı Dördüncü Tugay’ın kontrolündeki bazı köylere saldırarak kontrol altına

almıştır. Süheyl el-Hasan, arabuluculuk yapıp iki taraf arasında anlaşma yapılmasını sağlasa da Dördüncü Tugay militanları karşı saldırıya geçerek, daha önce Rus destekli Beşinci Tugay tarafından ele geçirilen köyleri geri almıştır. Bölge, Rusya’ya ait Hmeymim askeri üssü açısından büyük bir önem arz etmektedir. Buranın ele geçirilmesi Hmeymim üssünün hedef alınmasına imkan vermektedir. Yaşanan çatışmalarda iki taraftan 68 militan ölmüştür.

Moskova yönetimi, Tahran tarafından desteklenen militanların muhalif gruplarla çatışma hattında bulunmasına sıcak bakmamakta ve Türkiye ile imzalanan Soçi anlaşmasının uygulanabilmesi ve Hmeymim üssünün korunması için bu militanları Sehl el-Gab bölgesinden uzaklaştırmak istemektedir. Tahran ise bölgenin kendi kontrolünde olmasını istemektedir.

Rusya ve İran’a bağlı gruplar arasındaki çatışmalar, Rusya’nın İsrail ile yaptığı anlaşma kapsamında Hizbullah militanlarını uzaklaştırmak ve Der’a’yı tek başına kontrol etmek istemesi nedeniyle Suriye’nin güneyindeki Der’a’da yaşanmıştır.

Sehl el-Gab’da yaşanan çatışmaların ardından Rusya’ya bağlı kuvvetler, bazı rejim liderlerinin yanı sıra, İran’ın desteğiyle kurulan Ulusal Savunma Güçleri’ne bağlı militanların da olduğu çok sayıda kişiyi tutuklamıştır. Tutuklamalar, Hmeymim üssünden gelen emirlerle gerçekleşmiştir. Hama’da Beşinci Tugay’ın verdiği destekle İran’a bağlı Ulusal Savunma Güçleri’nden onlarca

lider Rusya’ya bağlı kuvvetlerce tutuklanmıştır. Bölge, iki taraf arasında artan gerilimin en önemli sahası haline gelmiştir.

Der’a ve Güney Suriye

Rusya ve İran’a bağlı gruplar arasındaki çatışmalar, Rusya’nın İsrail ile yaptığı anlaşma kapsamında Hizbullah militanlarını uzaklaştırmak ve *Der’a*’yı tek başına kontrol etmek istemesi nedeniyle Suriye’nin güneyindeki *Der’a*’da yaşanmıştır. İran ise Hizbullah’a stratejik bir derinlik kazandırmak için bölgeyi kontrol altına almaya çalışmaktadır. Her iki taraf, yapılan anlaşmalar neticesinde silah bırakan eski muhalif savaşçıları kendi saflarına çekmeyi istemektedir. Bölgede bulunan muhalif gruplarla yapılan anlaşma Rus kuvvetleri ile DMO unsurlarının bölgeden çekilmesini öngörmekteydi. Ancak İsrail’in Deyez Zor ve Şam kırsalındaki İran mevzilerini vurma üzerine Tahran yönetimi, Rusya’nın bulunduğu her alanda var olmayı istemiştir. Bu yüzden anlaşmaya rağmen İran’a bağlı militanlar, *Der’a*’da yeniden konuşlanmıştır. Bunun üzerine Rusya, İran’ın bölgeyi tamamen kontrol etmesini engellemek amacıyla bölgeye Askeri Polis güçlerini göndermiştir.

Anlaşmazlıklar, İran’ın Rusya’yı Hizbullah ve DMO unsurlarının İsrail sınırına yakın bölgelere girişini engellemekle suçlamasına kadar varmıştır. İran Rusya’ya, Hizbullah ve İran’ın İsrail sınırındaki etkinliğini önlemek için Kuneytra’da yerel unsurlardan bir kuvvet oluşturma suçlamaları da yöneltmiştir. Bölgede yaşanan suikast ve tutuklama olaylarının, iki taraf arasındaki nüfuz mücadelesi çerçevesinde geliştiği değerlendirilmektedir.

Öte yandan, *Der’a*’nın Busra el-Şam belde-sinde, Rusya ile hareket eden Ahmet el-Avde liderliğindeki gruplar ile Hizbullah destekli Ebu Saddam Harbe liderliğindeki militanlar arasında çatışmalar yaşanmıştır. Çatışmalar, Ahmet el-Avde’ye bağlı güçlerin beldeyi ele geçirmesiyle

sonuçlanmıştır. Son dönemde Rusya’nın bölgede Altıncı Tugay adında yeni bir askeri güç oluşturma niyetinde olduğuna dair iddialar artmıştır. Bu gücün daha önce Rusya tarafından *Der’a*’da oluşturulan Beşinci Tugay’a benzer bir askeri güç olacağı iddia edilmektedir. Buna paralel olarak, Rusya, Ürdün ve rejim istihbaratının kurduğu bağlantılar sayesinde daha önce Ürdün’e kaçan bazı muhalif liderlerin geri dönmeye başladığına dair iddialar bulunmaktadır.

Duruma dair yapılan bazı analizler, Rusya, Ürdün ve Körfez Ülkeleri’nin, bölgedeki İran nüfuzunun kırılması amacıyla Sünni bir askeri güç oluşturma konusunda anlaştığını ifade etmektedir. İran, daha önce yapılan anlaşmalarla İsrail sınırından 40 kilometre uzağa çekilmeyi vadetmesine rağmen bölgedeki nüfuzunu artırmaya devam etmektedir. Diğer yandan, Esad rejimine bağlı Askeri İstihbarat Başkanı General Muhammed Mahla’nın, Rusya ve bölge ülkelerinin desteğiyle bölgede bir askeri güç oluşturmak üzere bölgeyi ziyaret ederek bazı eski muhalif liderlerle toplantılar gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Bu girişimlerin amacının bölgedeki İran nüfuzunu kırmak olduğu açıktır. Mahla’dan birkaç ay önce rejimin eski İstihbarat Başkanı Cemil el-Hasan’ın bölgeye gelerek buradaki yerel grupları İran’a yakın Hava İstihbarat Güçleri ile ortak çalışmalarını için silahlandırmaya çalıştığı iddia edilmiştir. Mahla ise el-Hasan’ın aksi bir amaçla bölgeyi ziyaret etmiştir.

Rusya, el-Leccet beldesinde büyük bir askeri üs kuran İran’ın bölgedeki nüfuzunu kırmayı ve Esed rejimi içinde kendisine bağlı bir askeri güç oluşturmayı hedeflemektedir. Bölgede doğrudan çatışmalar yaşanmasa da bu olasılık giderek artmaktadır. Bölgedeki nüfuz mücadeleleri, bazı önemli liderlerin suikasta kurban gitmesine kadar varmıştır.

Humus

Humus’ta taraflar arasındaki gerginlik şehrin

kuzey kırsalını Rusya’ya bağlı Beşinci Tugay’a teslim ederek Rusya destekli güçlere katılan Liva el-Tevhid grubu liderinin İran’a bağlı militanlarca tutuklanması üzerine tırmanmıştır. Aynı zamanda Hizbullah militanları, bölgede Rusya’ya yakınlığıyla bilinen “Suluh” lakaplı bir kişiyi saldırarak bu kişiyi darp etmiştir.

Suveyde

Suveyde’de yaşayan Dürzi halktan bir kesim bölgelerindeki Suriye rejimine bağlı bazı unsurları IŞİD ile işbirliği yaptıkları iddiası ile Rusya’ya şikayet etmiştir. Rusya’ya bağlı güçler bunun üzerine söz konusu güçlere Suveyde’deki bazı bölgeleri boşaltma emri vermiştir. Şikayetler arasında söz konusu unsurların IŞİD teröristlerine bölgeye saldırma imkanı veren istihbarat ve silah desteği sağladıkları yer almaktadır. Bölge halkı aynı zamanda zorunlu askerlik görevini de red etmektedir.

b. Siyasi Çekişme

Suriye rejimi ile muhalifler arasındaki çatışmaların seviyesinin düşmesi ile Rusya ve İran arasındaki çelişkiler daha fazla ortaya çıkmaya başlamıştır. Rusya-İran rekabeti, Esad rejimi içinde mevkileri ele geçirmek için birbiriyle mücadele eden farklı gruplar üzerinden başlamıştır. Bu fraksiyonların bir kısmı Rusya’ya, bir kısmı İran’a tabiydi. Gözlemciler, Esad rejimi saflarındaki önemli isimlerin tasfiyesini bu savaşın bir sonucu olarak görmektedir.

Taraflar arasındaki bir başka mücadele şekli de tayinlerdir. Rusya, Suriye ordusunu eskiden olduğu gibi Rusya’ya bağlı ve Rus silahlarıyla donatılmış halde ayağa kaldırmak istemektedir. Rusya bu çerçevede İran’a bağlı bütün yabancı milis grupları dağıtarak yeni bir güvenlik yapılandırması kurmak için uğraşırken, İran Esad ve kardeşi Mahir Esad’ın iktidarda kalmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Rusya-Türkiye yakınlaşması ve İran’ın siyasi rolünün azaltılmasına yönelik çabalar, özellikle Astana ve Soçi görüşmelerindeki uzlaşılarda, İdlib’deki gerginliği azaltma anlaşmasında ve Ankara ile Moskova arasındaki karşılıklı diplomatik görüşmelerde kendisini göstermiştir. Bu durum “zorunlu müttefikler” Rusya ve İran arasında gerilim yaratmıştır. İran’ın siyasi ve askeri liderlerinin desteği ile Esad rejimi başta İdlib’de olmak üzere birtakım ihlaller gerçekleştirmiş ve bunlar Rusya’yı rahatsız etmiştir.

Öyle görülüyor ki, İran ile Rusya arasındaki koordinasyon, ittifaktan çok şartların ve ortak düşmanların gerekli kıldığı bir koalisyon şeklindedir. Ancak bu koordinasyonun, her iki taraf için de sebepleri ortadan kalkana dek göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Buna rağmen İran ile Rusya arasındaki anlaşmazlıklar, klasik bir çıkar çatışması vakasından farklı seyretmeye başlamıştır. İki taraf arasındaki çekişme aynı cephe içindeki tarafların birbiriyle mücadelesi olarak tanımlanmaktadır.

Rusya ve İran’ın Suriye’ye bakışları birbiriyle çelişmektedir. Rusya’nın Suriye’deki projesi, İran’ın aksine kimliksel değil siyasadır. İran, rejimi destekleyen sosyal taban dahil olmak üzere Suriye halkının çoğunluğu tarafından reddedilmektedir. Ayrıca, Rusya küresel bir güç olduğu için Suriye meselesine daha geniş bir pers-

pektifte yaklaşmaktadır. İran ise meseleye sadece bölgesel rolü ve İsrail’le rekabeti çerçevesinde yaklaşmaktadır. Bu da yine iki aktörün Suriye krizine yaklaşımlarının farklı olması sonucunu doğurmaktadır.

Rusya, İran ile sürdürdüğü ve hassas bir zeminde yürütülen ilişkilerini riske atmak istememektedir. Rusya İran’ı Suriye sahasında etkili olan Türkiye, İsrail ve ABD’ye karşı bir denge unsuru olarak görmektedir. Ancak daha genel perspektiften bakıldığında Rusya gibi güçlü bir devlet İran’ı Suriye’deki nüfuzuna ve çıkarlarına rakip olarak görmekte ve kabul etmemektedir. Moskova, Suriye’de elde ettiği başarılarından sonra diğer ülkelerin ancak kendi çizdiği sınırlar çerçevesinde çıkar sağlamasına müsaade edecektir.

Rusya, Türkiye ve İsrail ile ilişkilerini Tahran ile ilişkilerinden dönemsel olarak daha önemli görmektedir. Zira Tahran ambargolar nedeniyle ekonomik kriz içindedir ve Moskova’ya ekonomik fayda sunmamaktadır. Moskova, Suriye’de nüfuz paylaşımı aşamasına gelindiğinde İran’ın bazı ekonomik tavizler almasına itiraz etmeyebilir. Ancak Rusya, ABD, Türkiye ve İsrail gibi ülkelerin bu konuda itiraz etmesi durumunda buna da izin vermek istemeyecektir. Peki söz konusu ihtimal, dünyaya açılmayı hedefleyen bir politika izleyen Moskova’nın Tahran ile ipleri koparacağı anlamına mı gelmektedir?

İran’ın aksine Rusya’nın menfaati Suriye’deki çatışmanın bir an önce bitmesidir. Bunun için Rusya; Suriye’deki oyun kurucuların netleşmesini, Suriye’nin yeniden yapılandırma sürecinin başlamasını ve bölgede İran’ın varlığını reddeden İsrail gibi ülkelerin kaygılarının gözetilmesini önemsemektedir. İran’ın izlediği politikalara bakıldığında, Tahran’ın Moskova aleyhine faaliyetler içinde yer aldığı görülmektedir. Bu da iki ülke arasında gerginlik ve hatta çatışma yaratabilir.

Türkiye’nin Barış Pınarı Harekatı sonrasında ABD’nin Fırat’ın doğusundaki sınır bölgelerinden

ABD’nin 3 Ocak’ta Kasım Süleymani’ye düzenlemiş olduğu suikastın ardından Rusya, Suriye’de İran aleyhine ortaya çıkacak yeni durumu kendi nüfuzunu artırmak için fırsat olarak görecektir.

çekilmesi ile Rus ordusuna bağlı güçler bu alana girmeye başlamıştır. Ankara ve Moskova arasında Fırat’ın doğusuna ilişkin imzalanan Soçi Muta-bakatı’ndan sonra ABD ve Rusya karşılıklı çıkarlar temelinde bir araya gelmiştir. Bu durum, Moskova’yı ABD ve müttefiklerinin çıkarlarını göz önünde bulundurmaya ve taleplerini karşılamaya sevk etmiştir.

ABD’nin 3 Ocak’ta Kasım Süleymani’ye düzenlemiş olduğu suikastın ardından Rusya, Suriye’de İran aleyhine ortaya çıkacak yeni durumu kendi nüfuzunu artırmak için fırsat olarak görecektir. Rusya, Suriye topraklarında ABD ile İran arasında yaşanabilecek askeri bir çatışmadan endişe etmektedir. Zira, böyle bir çatışma Suriye’deki Rus kuvvetleri için tehdit oluşturacak ve Rusya’nın Suriye’deki siyasi çözüm stratejisine zarar verecektir. Süleymani suikastının Suriye’deki İran nüfuzuna olumsuz yansımaları olacaktır. İran, iç savaşın ardından, Irak’ta Haşdi Şaabi, Lübnan’da Hizbullah ve Yemen’de Husilere benzer bir yapıyı Suriye’de kurmayı ve Şii milis grupları Suriye ordusuna entegre etmeyi önermektedir. Bu da Rusya’nın Suriye güvenlik yapılanmasına ilişkin vizyonu ile çelişmektedir.

c. Ekonomik Alanda Rekabet

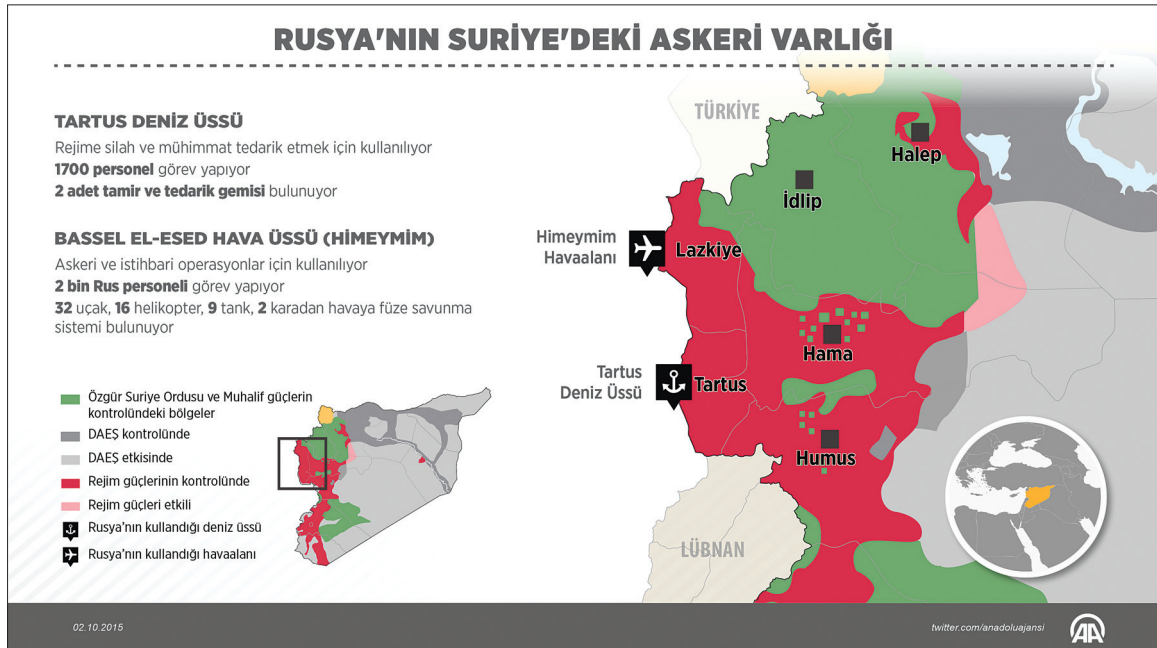
Rusya ve İran arasında, Suriye’nin ekonomik kaynaklarını kontrol etmek için de büyük bir rekabet yaşanmaktadır. Her iki taraf Suriye’nin

ekonomik kaynaklarını, Suriye için yaptıkları harcamaların tazminatı olarak görmektedir. Rusya, her yıl Suriye’deki savaş için milyarlarca dolar harcarken, 200’den fazla sivil ve asker kayıp vermiştir. Moskova, şu ana kadar Suriye’de bir doğalgaz ve petrol arama anlaşması elde edebilmiştir. Ayrıca doğalgaz, gıda, elektrik sektörlerinde ikili anlaşmaların yanı sıra, Rusya’nın Suriye’deki askeri üsleri için 49+49 yıllık anlaşmalar imzalamıştır. Rusya Başbakan Yardımcısı, 2017 sonunda yaptığı açıklamada, “Rusya’nın Suriye için harcadığı para ve enerjinin telafisinin düşünülmesi gerektiğini, zira Rusya’nın bir hayır kurumu ya da bir finansör olmadığını, bu savaşa harcadığı her Ruble’yi çıkarları ve karlarından taviz vermeden hesaba katacağını” söylemiştir. Moskova yönetimi, aynı zamanda Rus şirketlerinin Suriye’deki yatırımlara ve yeniden imara katılmasını ve burada İran ve Çin şirketleriyle rekabete girmesini garanti altına almak istemektedir.

Rusya, Suriye’den Akdeniz’e açılarak petrol ve doğalgaz ihracatı için kendisine bir koridor açmıştır. Suriye’de ekonomik tehlikeleri kendisinden uzaklaştıran Rusya, 2008 yılında Ürdün-

Suriye sınırına ulaşan Katar gazından da yararlanmayı amaçlamaktadır.

İran’a gelecek olursak; ekonomi uzmanları, İran’ın Suriye savaşında 6 milyar dolardan fazla para harcadığını ve yüzlerce askerini kaybettiğini ileri sürmektedir. İran bunun yanı sıra, milyonlarca dolar hibe etmiştir. İran Dini Rehberi Ayetullah Ali Hamaney’in Stratejik İşler Müsteşarı Rahim Safevi, “İran’ın Suriye’de teröre karşı savaşta uğradığı zararların tazminini” istemiştir. İran, Esad rejiminden Rusya ile imzaladığı anlaşmaların benzerini kendisiyle de imzalamasını beklemektedir. İran, Suriye’de tarım, petrol, sanayi, hayvancılık ve limanlar gibi alanlarda birtakım anlaşmalar elde etmiştir. Tahran yönetimi ayrıca, fosfat geliştirme tesisleri de elde etmiştir. Ancak bu tesislerde belirli haklar mı kazanacağı yoksa Moskova’ya ortak mı olacağı konusu açık değildir. İran, Suriye’nin Humus ve Tartus illerinde, petrol rafinerileri için kullanabileceği 12 bin hektarlık alanlar elde etmiştir. Ayrıca, 7 yıldır savaştan kaçan Suriyelilerin geride bıraktığı tarım alanlarının İranlılara ve İran’a bağlı milis grupların üyelerine devredilmesini istemiştir. İran böylece

Suriye’deki varlığını kalıcı kılacaktır. Bununla beraber İran, Suriye’de 200 bin yerleşim sitesi ve Irak üzerinden Suriye’yi kendisine bağlayan yolların açılması için anlaşmalar imzalamış, Humus yakınlarında petrol rafinerileri kurmak yoluyla egemenlik imkanı tanıyacak ayrıcalıklar elde etmiştir. Şam ile Tahran arasında imzalanan güvenlik anlaşması kapsamında ise İran’a, Suriye’deki askeri ve savunma sanayiinin yeniden yapılandırılmasına katılma fırsatı verilmiştir.

İran’ın Lazkiye limanının idaresini uzun süreliğine, Rusya’nın ise Tartus limanının idaresini 49 yıllığına elde etmesi, iki taraf arasında yeni çekişmelere sebep olmuştur. Sonuçta Suriye’nin kendisinin, herhangi bir limanında tam egemenliği kalmamıştır. Ortadoğu’da karar mekanizmasını elinde tutmak isteyen Rusya açısından İran’ın Lazkiye limanında bulunması İran-İsrail ya da İran-ABD arasında çıkacak muhtemel bir gerginlikte kuvvetlerinin tehlikeye girmesi anlamına gelecektir.

İki taraf arasındaki çekişme, yollar ve mültecilerin geride bıraktığı gayrimenkuller ile muhalifler ve IŞİD’den ele geçirilen bölgelerdeki yağmalarda yaşanan anlaşmazlıklarda da kendisini göstermiştir.

Beşar Esad’ın Şubat 2019’da Tahran’a gerçekleştirdiği ziyaret, Rus liderlerin bilgisi dışında gerçekleşmiştir. Ayrıca, Lazkiye limanı üzerine konuşulanlar ve limanın ekonomik destek karşılığında İran idaresine verilmesi, Putin’i Savunma Bakanı Sergey Şoygu’yu ziyarete dair bilgi edinmesi için derhal Şam’a göndermeye itmiştir.

Putin, Şoygu’dan rejimi Lazkiye limanını teslim etmemesi ve atacağı bütün adımları Rusya ile koordineli bir şekilde atması için uyarmasını istemiştir. Ziyarete, İdlib’deki durum, Adana Anlaşması ve Türkiye’nin Fırat’ın doğusuna ilişkin açıklamaları da konuşulmuştur.

Ruslar, Esad’ın Tahran ziyareti ve bu ziyaretin sonuçlarından dolayı oldukça öfkelenmiştir. Bu öfke, Putin’in Binyamin Netanyahu ile yaptığı görüşmede, İran hedeflerine yönelik İsrail saldırılarının yeniden başlayacağını açıklamasıyla kendisini göstermiştir. Bu durum Rusya’nın İsrail saldırılarına göz yumduğunu göstermekle birlikte, ABD Başkanı Donald Trump’ın Golan Tepeleri üzerinde İsrail egemenliğini tanımamasını da beraberinde getirmiştir. Sonuçta İsrail’e, sınırdaki İran varlığını savuşturmak için Suriye’ye daha fazla müdahale etme imkanı verilmiştir. İsrail’in bu noktada İran-Rus çekişmesinden faydalandığı görülmektedir.

İki taraf arasındaki çekişme, yollar ve mültecilerin geride bıraktığı gayrimenkuller ile muhalifler ve IŞİD’den ele geçirilen bölgelerdeki yağmalarda yaşanan anlaşmazlıklarda da kendisini göstermiştir.

Rusya ve İran, Suriye’deki ekonomik ve coğrafi açıdan stratejik öneme haiz bölgelerde varlığını ispat etmeye çalışmaktadır. Moskova yönetimi, İran’ın, Ortadoğu’daki çıkarları için tehlike arz ettiğini, İran’ın bölgenin istikrarını bozan eylemleri nedeniyle kendisini istemediği bir savaşın içinde bulabileceğini fark etmiştir. Böylelikle Suriye’deki çatışmaların dozunun düşmesinin ardından iki taraf, kendilerini Suriye’deki kaynakları kontrol etme ve etkinlik kurma noktasında bir çekişme içine girmiştir. Taraflar, Suriye’deki nüfuzlarını güçlendirerek Suriye’deki karar alma mekanizmasına hakim olmak istemektedir. Rusya ve İran arasında koordine edilen rol paylaşımı artık taraflardan

sadece birinin “meyveleri” toplamasını gerektiren bir aşamaya varmıştır. Ruslar, Lazkiye limanını ve Suriye sahillerini Akdeniz’e açılmanın yolu olarak görmektedir. Bu kapının kaybedilmesi Rusya’nın Suriye’de verdiği kayıpların en ağır olacaktır. Bu sebeple Ruslar, Tartus deniz üssü ile Hmeymin hava üssünü güçlendirerek, İran’ın buraları kontrol etme planlarını başarısızlığa uğratmaya yönelmiştir. Bu da özellikle Tahran yönetiminin İran’dan Irak üzerinden kontrol altında tuttuğu Lazkiye limanına kadar bir demiryolu inşasını teklif ettiği bir ortamda, Moskova yönetiminin İran’ın Suriye sahilinde nüfuzunu artırmasına karşı çıkmasına sebep olmuştur.

İran-Rusya arasındaki ekonomik çekişmenin son nedeni Suriye kıta sahanlığı ya da münhasır ekonomik bölgelerinde bulunması muhtemel doğalgazdır. Rusya bu olası doğalgaz rezervleri konusunda etkin olmak istemekte ve bu da Lazkiye limanına olan ihtiyacı artırmaktadır. Zira Lazkiye limanı Akdeniz’deki doğalgaz arama faaliyetleri açısından stratejik bir önem taşımaktadır. Bununla birlikte Lazkiye limanına hakimiyet mücadelesinin şiddeti artmaktadır. İsrail’in Akdeniz’de İran varlığını reddettiği ve Rusya’nın da bu fikre destek verdiği unutulmamalıdır.

d. Kültürel ve Toplumsal Alanda Rekabet

Rusya, eğitim ve kültürel faaliyetlere önem vererek Suriye’de, İran’ın adımlarını takip etmektedir. Öyle görülüyor ki iki taraf arasında Suriyeli çocuklar üzerinden ideolojik bir çekişme bulunmaktadır. Rusya, Şam’ın Doğu Guta bölgesinde daha önce bir lise açmıştır. Şam Üniversitesi’ndeki Rus dil bilimciler, Suriye okullarında okutulmak üzere Rusça ders kitapları hazırlamaya başlamıştır. Bu kitaplar, Rus edebiyatına dair bilgiler içermektedir. Antakya Derneği ve Rum Ortodoks Derneği gibi dini dernekler, Doğu Guta halkının fakirliğini kullanarak, ge-

tirdikleri hediyelerle Rus kültürünü yaymaya çalışmaktadır. Rusya, geçtiğimiz eylül ayında, Demiryolları ve Askeri İletişim Enstitüsü’ne ilk Suriyeli öğrencileri almaya başlamıştır. Bu enstitü, St. Petersburg’daki Askeri Yardım ve Ulaşım Akademisi’ne bağlıdır. Esad rejimi, Rusya’nın baskıları sonucunda resmi müfredata uymadığı gerekçesiyle İran tarafından Suriye sahilinde açılan bazı okulları kapatmıştır.

İran, Suriye’de Farsçayı yaymaya çalışırken, Rusya Rusça eğitimi için burs vermeye başlamıştır. Esad rejimine bağlı Eğitim ve Öğretim Bakanlığı da, yeni ders yılıyla birlikte okullarda Rusçanın da okutulmaya başlanacağını ilan etmiştir. Rusça böylelikle, Fransızca ile birlikte bir başka seçmeli ders haline gelmiştir. Rusça eğitimi ilkokul birinci sınıftan başlamaktadır. Buna karşılık İran, dini ve Farsça dil eğitimi veren enstitüleri desteklemeye ağırlık vermektedir. Lazkiye ve Şam gibi bölgelerde Farsça dil eğitimi merkezleri bulunmaktadır. Bu merkezler, doğrudan İran Kültür Ataşeliği tarafından desteklenmektedir. Farsça eğitime destek veren Şam’daki “İmam Humeyni Havzası”, “Resul-i Azam Topluluğu”, “Seyyide Rukiyye Topluluğu” ve Tartus’taki “Merkez el-Huce” gibi kurumlar da vardır. Bunlar, Suriyeli öğrencilere burs sağlamaktadır. İki taraf arasındaki çekişme insani yardım alanına da uzanmıştır. Rusya’ya bağlı kuvvetler, Hama’nın kuzey kırsalında, muhalif gruplarla çatışma hattına yakın bölgelerde ve Ağır Silahlardan Arındırılmış Tampion Bölge’de sivillere yardım dağıtmıştır. Rusya’ya bağlı Uzlaş Merkezi, Halep’in kuzeyindeki Menbiç bölgesinde bulunan el-Dalakat köyünde insani yardım dağıtmıştır. Buna karşılık İran, Fırat’ın batısı ile Suriye’nin güney bölgesinde, halkın içinde bulunduğu fakirlikten yararlanarak, insani yardım ve aylık 150 dolarlık para yardımı sağlayarak, bölge halkından militan devşirmeye çalışmaktadır. Ayrıca, halka sürüncemede kalan davaların çözülmesi ve yardımlarla yaklaşmaktadır.

Sonuç

İran-Rusya ilişkileri, sağlam temellere dayanmamaktadır. Her iki ülke Arap ülkelerinin Suriye’deki zayıflığından yararlanmaya çalışmaktadır. Rusya, İran ile ilişkilerini Batı ve Arap ülkelerine karşı bir koz olarak kullanırken, İran batıya karşı Rusya’yı kullanarak güçlenmeye çalışmaktadır. İki ülke arasında, Suriye’nin kuzeyi için önerilen güvenli bölge konusunda da anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Tahran, bu öneriyi ABD tarafından Suriye’nin bölünmesi için sahnelenen bir komplo olarak görürken, Rusya, Türkiye’nin çekincelerini anlıyor görünmekte ve güvenli bölgede kuvvet konuşlandırmayı teklif etmektedir.

Esad rejiminin iki müttefiki arasında bir çekişme olmasına rağmen iki ülke arasında açık bir çatışma olduğunu iddia etmek abartılı bir yorum olacaktır. Zira Suriye’de uluslararası toplumun baskısı ve İsrail’in peş peşe saldırılarına maruz kalan Tahran yönetimi, Moskova ile açık bir çatışma içine girme gücüne sahip değildir. Gerçekte her iki taraf Ankara ve Washington arasında bir denge oluşturmak için Suriye’de birbirine dayanmaya devam etmektedir. Tarafların düşmana dönüşmesi Suriye’deki pozisyonlarını zayıflatacaktır. Ayrıca iki ülke arasında Suriye dışında da çok sayıda ortak çıkar alanı söz konusudur. Ancak iki taraf arasındaki rekabetin şiddetlenmesi ihtimali söz konusudur. Suriye’deki savaşın sona ermesi ve kaynakların paylaşılması aşamasına yaklaştıkça bu ihtimalin güçlenmesi beklenebilir. Suriye rejimi açısından İran, Rusya’dan daha güvenilir bir müttefiktir. Zira rejim, Rusya’nın, rejimin varlığını müzakere konusu yapmasından şüphe duymaktadır. Rejim şu ana kadar iki taraf arasında denge kurmaya çalışmaktadır. Zira, rejim ayakta kalabilmek için hala bu iki aktöre ihtiyaç duymaktadır.

Şu anda Rusya ile İran arasındaki çekişmenin artarak gelişmesi beklenmemektedir. Rusya’nın Suriye’deki kuvvetleri, İran’a oranla hala çok azdır. Ancak İran’ın Suriye’deki varlığı büyük baskı altındadır. Ek olarak, İsrail’in peş peşe saldırıları sürmektedir. İran’ın Rusya ile bir çatışmanın içine girme gücü bulunmamaktadır. İki ülkenin birbiriyle çatışması her ikisini de Suriye’de zayıflatacaktır. Bununla birlikte Rusya, Suriye’de temelini Beşinci Tugay, Altıncı Tugay, Uzlaşma Kuvvetleri ve Süheyl el-Hasan komutasındaki kuvvetlerin oluşturduğu güvenlik yapılanması ile İran’ı zayıflatmaya çalışmaktadır.

Suriye krizinin nihayete ermesi ancak İran’ın Suriye’den çıkmasıyla mümkündür. Bunun da kısa sürede gerçekleşmesi mümkün değildir. İran ve Rusya’nın birbirine olan ihtiyacını tedrici olarak azaltacak şey çatışmaların bitmesidir.

Öyle görülüyor ki, taraflar ekonomik projelerle askeri emellerini örtmeye çalışırken mevcut aşamada Rusya ile çekişmenin dozunu artırmak İran’ın çıkarına değildir. Rusya, İran ile olan çekişmesinin farkındadır ve bu çekişmenin yer yer İran’a bağlı gruplarla askeri sürtüşmelere yol açtığını görmektedir. Bunun sebebi İran’ın Suriye’deki fosfat rezervleri üzerindeki hegemonyasını kırmak ve askeri anlaşmalarını engellemektir. Ancak, İran bölgede elde ettiği imtiyazlardan kolay kolay vazgeçmeyecektir. Zira bunun için militanlarını Suriye’ye sokmuş ve Şam, Der’a, Deyr ez Zor, Halep ve diğer şehirlerde gayrimenkuller almak için büyük paralar harcamıştır.

Ruslar açısından başkent Şam ve buradaki kurumlar ana hedefken, Şam’ın etrafı ile burada bulunan Şiilerce kutsal sayılan türbeler İran’ın ana hedefidir. İran gözünü, Lübnan sınırındaki Zebadani ve Humus ile Irak sınırından geçerek, Suriye çölü üzerinden Şam’a ulaşan Bağdat-Şam yoluna dikmiştir. İran, Suriye’nin doğusunu kontrol altında tutmak istemektedir.

Ruslar ise dikkatlerini askeri üsleri ve deniz koridorunun bulunduğu Suriye sahiline yoğunlaştırmıştır. Bölgesel sulara hareketlerini kolaylaştırmaya çalışmakta, kıta sahanlığını korumak için de Humus ve Hama’ya önem vermektedir. Aynı zamanda Hınifis, Tedmür ve diğer bölgelerdeki fosfat rezervleri de önemlidir. Zira Rusya ABD’nin kontrolüne giren Suriye petrolerini kaybetmiştir. Rusya, askeri operasyonlarının meyvelerini toplamak ve Suriye’de tam kontrol sağlamak için Türkiye ile siyasi çözüm sürecine girişmiştir. Ancak Türkiye ile başta Beşar Esad’ın akıbeti olmak üzere pek çok konuda ihtilafa düşmektedir. Rusya’nın bu tasarrufu İranlıları oldukça öfkelenmiştir. Bu yüzden İranlılar, Soçi sürecini akamete uğratma girişimlerinde bulunmuş ve Astana sürecini rejimi ayakta tutmak için bir oyalama sürecine dönüştürmek istemiştir. İranlıların, Türkiye ile yürütülen siyasi çözüm sürecinde Rusya’nın tek başına kalmaması için geciktirme politikasına karşılık, Rusya da, İsrail’in Suriye’deki İran mevzilerine yönelik saldırılarına göz yumarak karşılık vermiştir.

BM gözetiminde Anayasa Komitesi’nin kurulması İran’ın Suriye’deki nüfuzunu baskı altına alırken, Rus nüfuzunu destekleyecektir. İran, bu durumun farkındadır ve bu süreci başarısızlığa uğratmaya çalışmaktadır. Ancak İran askeri bir çatışmaya girmek istememekte ve buna gücü yetmemektedir. Bununla birlikte, Rusya ve İran’ın askeri uzantıları arasında çatışmaların artması muhtemeldir. İran, bu çatışmaları uzun süre sürdürmeye ya da sahiplenmeye devam edemeyecektir. Çünkü bu, İran’ın, kendisini askeri ve ekonomik baskılardan koruyan uluslararası bir aktörü kaybetmesi anlamına gelecektir. Türki-

ye-Rusya ilişkilerinin çeşitli alanlarda güçlenmesi, en azından İran’ı Rusya açısından daha az öneme sahip bir stratejik aktör konumuna düşürecektir. Rusya ile Türkiye arasındaki İdlib uzlaşısı, S-400 konusu ve doğalgaz hatları aracılığıyla kurulan ekonomik yardımlaşma, Moskova açısından tedrici olarak İran’a stratejik bir alternatif üretecektir. Bu da Rusya’ya, Suriye’deki çıkarlarına uygun olarak İran’a baskı kurma imkanı sağlayacaktır.

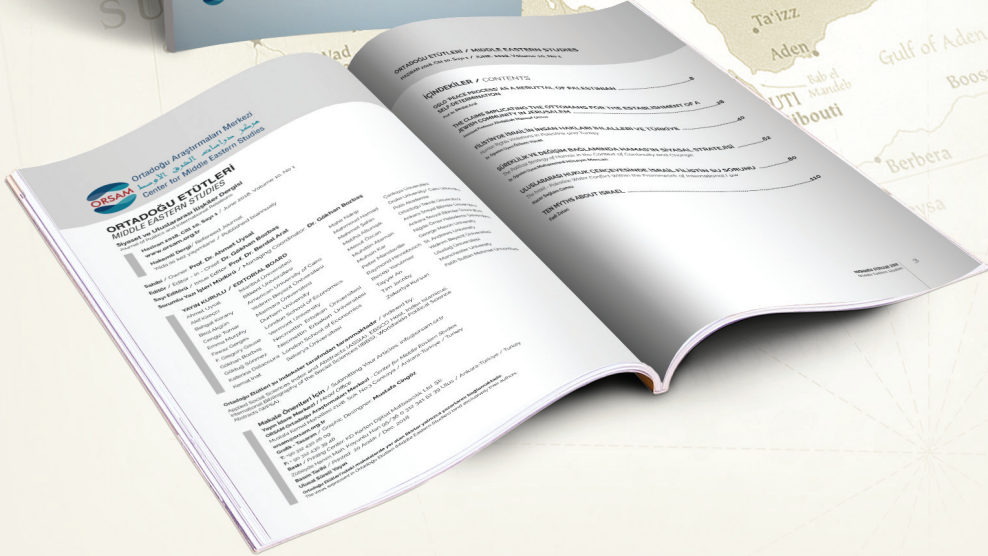
Ruslar, İran’ın Suriye’deki önemli ekonomik mevkileri işgal etmesinden rahatsızlık duymaktadır. Zira bu İranlılara, gelecekte Rusya’ya karşı bir nüfuz mücadelesi vermek için imkan tanımaktadır. Rusya, İran’ın Suriye’de eğitim alanı üzerinde hakimiyet kurmak için attığı adımları dikkatle izlemektedir. Demografik değişim faaliyetleri ise İran’a büyük bir kontrol sağlama imkanı verecektir. Benzer bir rahatsızlık İran’ın Suriye’deki askeri ve güvenlik birimlerine sızması için de geçerlidir. İran’ın bu yöntemleri, Rusya’yı ABD öncülüğündeki Batı projesine daha fazla yakınlaştırmaktadır. Bu proje, açıkça İran’ı Suriye’den çıkarmayı öngörmektedir. Ruslar, Tartus’taki deniz üsleri ve Hmeymim’deki hava üsleri var oldukça, Suriye’deki varlıklarını ve çeşitli ekonomik çıkarlarını koruyabileceklerinden emindir.

Suriye’de, doğrudan bir Rusya-İran çatışması ihtimali mevcut durumda zayıftır. İki ülke, mevcut ekonomik ve siyasi durumlarında başka bir çatışmaya tahammül edemeyecektir. Bu durum İran’ın Suriye’deki nüfuzunu sürdürmesi açısından tehlikelidir ve İran’ı Suriye’deki çıkarlarını korumak için alternatifler aramaya yönlendirecektir.

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

📍 Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

☎ +90 (850) 888 15 20
📠 +90 (312) 430 39 48

✉ info@orsam.org.tr
🌐 www.orsam.org.tr

📱 🌐 📺 📺
orsamorgtr